

Ковальчук Сергій Олександрович –
кандидат юридичних наук, доцент,
заступник декана Івано-Франківського
факультету Національного університету
“Одеська юридична академія”

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Проанализовано норми КПК України, які врегульовують процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження іншої сторони. Досліджено особливості відкриття матеріалів іншої сторони у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю.

Ключові слова: закінчення досудового розслідування; матеріали кримінального провадження; відкриття матеріалів кримінального провадження.

Проанализированы нормы УПК Украины, регулирующие процессуальный порядок открытия материалов уголовного производства иной стороне. Исследованы особенности открытия материалов иной стороне в уголовном производстве, которое содержит ведомости, составляющие государственную тайну.

Ключевые слова: завершение досудебного расследования; материалы уголовного производства; открытие материалов уголовного производства.

The article is dedicated to analyzing the rules of Criminal Proceeding Code of Ukraine, which regulate procedural order of discovery of materials of the criminal realization to another side. The features of discovery materials to another side in a criminal realization, which contains information, that constitutes state secrets, is investigated.

Keywords: completion of pre-trial investigation; materials of the criminal realization; discovery of the criminal realization.

Завершальний етап досудового розслідування спрямований на виконання процесуальних дій, пов'язаних із його закінченням, складанням підсумкового процесуального рішення, внесенням відомостей про закінчення досудового розслідування до Єдиного реєстру досудових розслідувань і належним спрямуванням кримінального провадження. Сукупність процесуальних дій, які підлягають виконанню на цьому етапі, залежить від форми закінчення досудового розслідування. Зокрема, після закінчення досудового розслідування у формах складання обвинувального акту чи клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру норми Кримінального процесуального кодексу (КПК)

України передбачають відкриття матеріалів кримінального провадження іншої сторони.

Дослідженню порядку відкриття матеріалів кримінального провадження в юридичній літературі присвячено недостатньо уваги. Зокрема, окремі проблемні питання, пов'язані з ознайомленням учасників кримінального процесу з матеріалами кримінального провадження, досліджували Ю. П. Аленін, О. М. Дроздов, Є. В. Митрофанова, О. Ю. Татаров, С. Б. Фомін та інші вчені, більшість праць яких опублікована до прийняття нового КПК України. Викладене зумовлює необхідність постановки як мети цієї статті дослідження процесуального порядку відкриття матеріалів кримінального провадження іншої сторони з урахуванням положень нового КПК України.

Відповідно до змісту ч. 2 і 3 ст. 290 КПК України, першою матеріали кримінального провадження має відкрити сторона обвинувачення – прокурор або слідчий за його дорученням. При цьому прокурор, слідчий зобов'язаний: 1) надати підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні; 2) надати вказаним учасникам кримінального провадження доступ і можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, і прокурор має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

За загальними правилами, установленими ч. 2–4 ст. 290 КПК України, прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, доступ до всіх матеріалів кримінального провадження, у тому числі й до будь-яких доказів, які самі собою або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості підозрюваного, або сприяти пом'якшенню покарання, а також забезпечити їм можливість робити копії або відображення матеріалів. Виняток з цих правил встановлено ч. 5 ст. 290 та ч. 4 і 5 ст. 517 КПК України, які закріплюють особливості надання доступу до відомостей, які були видалені з матеріалів кримінального провадження та не підлягають оголошенню під час судового розгляду, та його матеріалів, які містять державну таємницю. Зокрема, доступ до відомостей, що були видалені з наданих для ознайомлення документів, забезпечується прокурором або слідчим за його дорученням виключно на підставі дозволу суду, наданого за результатами розгляду клопотання сторони кримінального провадження (ч. 5 ст. 290 КПК України). Доступ до матеріалів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, надається на підставі наказу або письмового розпорядження керівника органу досудового розслідування, прокурора про

надання доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв, який приймається за умови наявності у захисника, законного представника підозрюваного допуску до державної таємниці та потреби у ньому під час здійснення своїх прав і обов'язків, відповідно до обставин, установлених під час кримінального провадження (ч. 4 ст. 517 КПК України). Крім того, ч. 5 ст. 517 КПК України встановлює заборону захисникам і законним представникам підозрюваного робити копії з матеріалів, які містять державну таємницю, але дає змогу підозрюваному, його захиснику та законному представнику робити з них виписки і передбачає правила роботи з ними.

Частина 6 ст. 290 КПК України покладає обов'язок відкриття матеріалів і на сторону захисту, але зі змісту цієї норми випливають дві обов'язкові підстави для надання доступу до цих матеріалів: 1) наявність запиту прокурора про надання такого доступу; 2) наявність у сторони захисту наміру використати відомості, що містяться у наявних у неї матеріалах як докази у суді.

Здійснюючи відкриття наявних у неї матеріалів, сторона захисту зобов'язана: 1) надати доступ і можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них; 2) надати доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту. Виняток із цих правил ч. 6 ст. 290 КПК України встановлено щодо будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Вирішення питання про віднесення конкретних матеріалів до таких, що можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, покладається на розсуд сторони захисту. Це питання може бути вирішене нею як одразу після одержання запиту прокурора про надання доступу до наявних у сторони захисту матеріалів, так і після ознайомлення з матеріалами досудового розслідування. За результатами вирішення питання про віднесення конкретних матеріалів до таких, що можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, сторона захисту вправі прийняття рішення про надання чи ненадання прокурору доступу до таких матеріалів.

Частина 7 і 8 ст. 290 КПК України закріплюють обов'язок прокурора та слідчого за його дорученням повідомити про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів потерпілого, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача, його представника та право потерпілого ознайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, а інших учасників кримінального провадження, указаних у цих нормах, – у частині, яка стосується цивільного позову. При цьому потерпілому надається право ознайомитися з всіма матеріалами, відкритими як прокурором або слідчим за його дорученням, так і стороною захисту, а цивільному позивачу, його представнику та законному представнику,

цивільному відповідачу, його представнику – у тій частині, що стосується цивільного позову. Ознайомлення вказаних учасників кримінального провадження з матеріалами, які були відкриті, здійснюється за правилами, установленими ст. 290 КПК України.

Частина 7 ст. 290 КПК України не передбачає ознайомлення з матеріалами, які були відкриті, представника та законного представника потерпілого. Водночас у юридичній літературі обґрунтовується доцільність надання такого права лише представнику потерпілого за відсутністю в останнього можливості ознайомитися з відкритими прокурором і стороною захисту матеріалами. О. А. Губська зазначає, що представники потерпілого наділені правом на ознайомлення з матеріалами лише в тому випадку, коли сам потерпілий з певних причин не може здійснити цього права (хвороба, терміновий від'їзд в іншу місцевість, потерпілий є неповнолітнім або страждає на психічне чи фізичне захворювання) [1, с. 178]. Поділяючи позицію про доцільність ознайомлення представника потерпілого з матеріалами кримінального провадження, які були відкриті, потрібно зазначити, що з огляду на норми ст. 56 і 58 КПК України представник потерпілого підлягає ознайомленню з ними у порядку ч. 7 і 10 ст. 290 КПК України. З огляду на закріплені у ч. 1 ст. 59 КПК України підстави обов'язкового залучення до участі у процесуальних законного представника потерпілого, він підлягає ознайомленню з матеріалами кримінального провадження разом з потерпілим, якщо останнім є неповнолітня особа або особа, визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною.

Під час ознайомлення потерпілого та його представника з матеріалами кримінального провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, потрібно враховувати норму ч. 5 ст. 517 КПК України, яка забороняє потерпілому та його представникам робити виписки і копії з матеріалів, які містять державну таємницю.

Частина 9 ст. 290 КПК України закріплює, що сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий – прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів. Необхідно погодитися з думкою Ю. П. Аленіна, який указує на необхідність приєднання письмового підтвердження факту доступу й ознайомлення з наданими матеріалами до матеріалів кримінального провадження як підтвердження того, що кожна зі сторін виконала свої обов'язки і не порушила прав учасників кримінального провадження, передбачених КПК України, зокрема права на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування та вимагати відкриття матеріалів [2, с. 239].

Відповідно до ч. 10 ст. 290 КПК України, сторонам кримінального провадження, потерпілому надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. Визначаючи достатність часу для ознайомлення учасника кримінального провадження з ними, потрібно враховувати: 1) обсяг матеріалів, з якими він підлягає ознайомленню; 2) особові дані учасника кримінального провадження (зокрема, стосовно

підозрюваного та потерпілого – його вік, освіту) та стан здоров'я; 3) кількість інших учасників кримінального провадження, які підлягають ознайомленню з матеріалами, і послідовність надання їм таких матеріалів. У разі зволікання під час ознайомлення з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя у порядку ч. 10 ст. 290 КПК України за клопотанням сторони кримінального провадження зобов'язаний установити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого сторона кримінального провадження або потерпілий вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів.

Якщо під час ознайомлення учасників кримінального провадження з матеріалами, які були відкриті, сторонами одержані додаткові матеріали, то вони також підлягають відкриттю. Так ч. 11 ст. 290 КПК України закріплює, що сторони кримінального провадження зобов'язані здійснювати відкриття одна одній додаткових матеріалів, отриманих до судового розгляду. Відкриття одержаних стороною кримінального провадження додаткових матеріалів іншої сторони здійснюється за правилами, установленими ч. 1–6 ст. 290 КПК України, після чого учасники кримінального провадження, визначені ч. 1 і 7–8 ст. 290 КПК України, підлягають ознайомленню з додатковими матеріалами.

Частина 12 ст. 290 КПК України передбачає, що якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті, суд не має права допустити відомості, що містяться в них як докази. Коментуючи норму ч. 12 ст. 290 КПК України, Ю. П. Аленін та Є. Л. Стрельцов обґрунтовано вказують, що нею “фактично передбачена кримінальна процесуальна санкція стосовно сторін кримінального провадження, яка реалізується в разі невиконання сторонами обов'язку щодо відкриття матеріалів” [3, с. 573].

Підсумовуючи викладене, потрібно зазначити, що послідовне впровадження засади змагальності сторін у кримінальне судочинство зумовило закріплення у новому КПК України норм, які врегульовують процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження. На відміну від норм КПК України 1960 р., які закріплювали порядок ознайомлення потерпілого та його представника, цивільного позивача, цивільного відповідача та їх представників, обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінальної справи, норми нового КПК України більш повно врегульовують порядок відкриття матеріалів кримінального провадження, покладають обов'язок їх відкриття як на сторону обвинувачення, так і на сторону захисту, а також визначають правові наслідки невиконання сторонами цього обов'язку.

У подальшому досліджувана у статті проблематика має знайти свій розвиток за такими напрямками: 1) дослідження підстав і процесуального порядку прийняття слідчим суддею рішення про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами у разі зволікання учасників кримінального провадження під час ознайомлення з ними; 2) визначення доцільності відкриття матеріалів при закінченні досудового розслідування у формах складання постанови про закриття кримінального провадження та

складання клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Губська О. А. Процесуальні питання звільнення особи від кримінальної відповідальності за нереабілітуючими обставинами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Олена Анатоліївна Губська. – К., 2002. – 209 с.

2. Аленін Ю. П. Особливості відкриття матеріалів іншій стороні за новим КПК України / Ю. П. Аленін // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали IV міжнар. наук-практ. конф., присвяченої 95-річчю з дня народження професора М. В. Салтевського (Одеса, 2 листоп. 2012 р.). – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 237–240.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / відп. ред. : С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. – Х. : Одісей, 2013. – 1104 с.